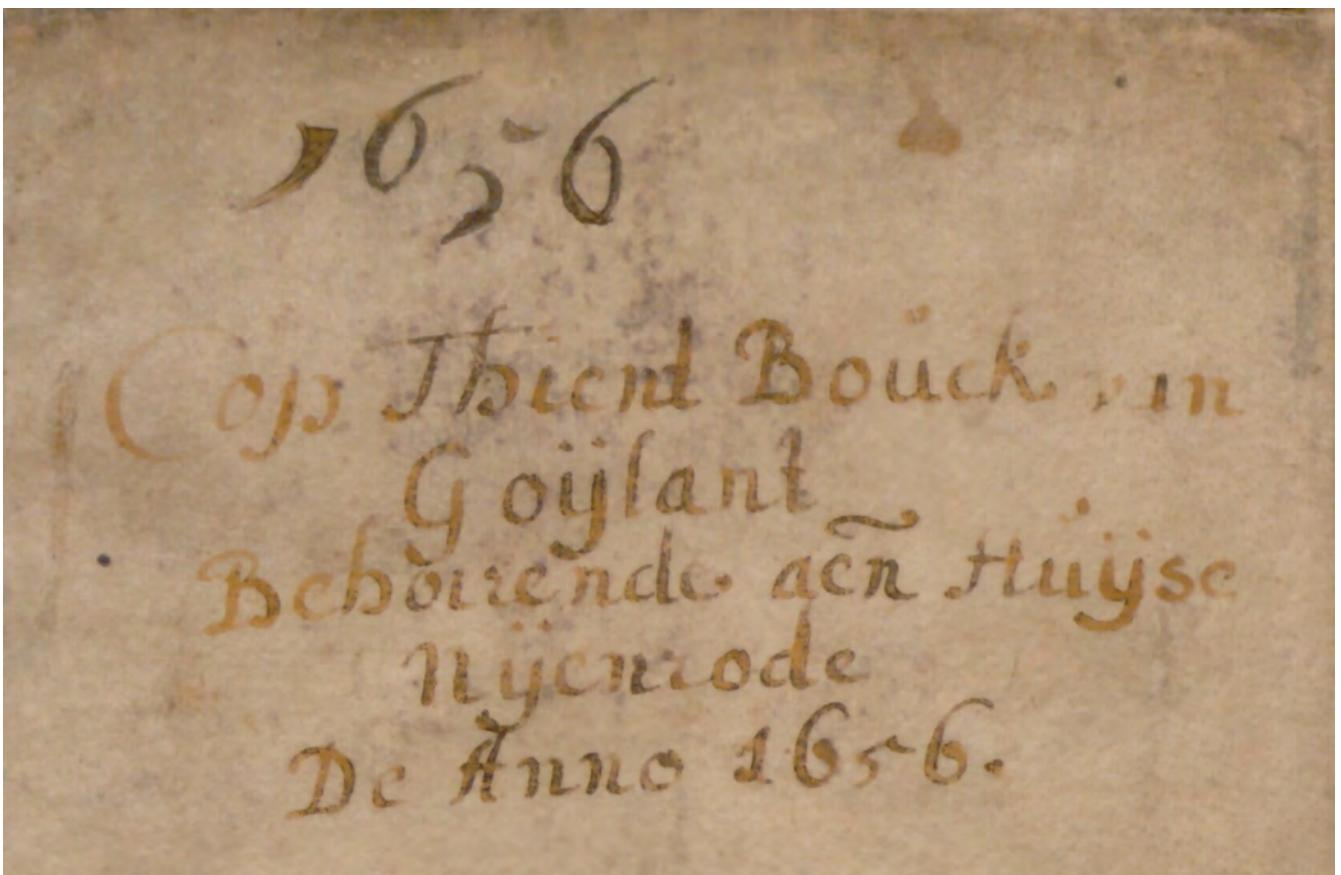

Stamreeks, stamboom, stamvader Erfgooiersfamilie Stam in kaart gebracht

1. Omslag Koptiendenboek (Bron: NHA Haarlem, Toegang 117, inv.nr. 110, jaar 1656).

De Gaarderregisters van de koptienden van Goiland vormen de belangrijkste bron voor genealogisch onderzoek in Hilversum in de zestiende en zeventiende eeuw. In dit artikel het verslag van de zoektocht naar mijn Gooise voorouders in deze specifieke bron. Omdat familierelaties niet altijd evident zijn, maak ik gebruik van een set indicatoren die aanwijzingen geven voor mogelijke familierelaties. Het resultaat is een onderbouwde uitbreiding van mijn persoonlijke stamreeks, een overzicht van mijn erfgooiersfamilie in de zeventiende eeuw en een bijdrage aan verder genealogisch onderzoek in de Gooise koptienden.

Erfgoyers soodie genaamt werden

In augustus 1708 gelasten de Staten van Holland de dorpen in het Gooi te maken en te overhandigen '(..) een exacte lyste van alle diegeene, de welcke jegenwoordig in weese zyn, en het gebruyck der soogenaamde Gemeynte op eenige wyse genieten, hetzy als Erfgoyers soodie genaamt werden hetzy als recht daartoe selfs of haare voorsaten by koop of by gunste verkregen hebbende'.¹

Nog in hetzelfde jaar leidde deze opdracht tot een lijst met meer dan 1000 namen van personen die zich erfgooyer mochten noemen. Sinds enkele jaren weet ik dat ik in mannelijke lijn afstam van Jacob Claasz Stam, een erfgooyer op de lijst van het Gooise dorp Hilversum. De ontdekking van deze vermelding was het resultaat van grondig genealogisch speurwerk.² Vanwege het ontbreken van verdere kerkelijke en burgerlijke registers, als gevolg van de grote brand in Hilversum van 25 juni 1766, liep het genealogisch onderzoek hier helaas vast.

Als familiehistoricus, bovendien woonachtig in het Gooi, groeide het verlangen om mijn Gooise afkomst verder te onderzoeken. Directe aanleiding om er daadwerkelijk mee aan de slag te gaan, was een artikel dat mijn oom mij toestuurde over *De Gooilandse Koptienden*³. In dit artikel wordt een handreiking gedaan voor het gebruik van de administratie van deze specifieke Gooise belasting voor genealogisch onderzoek. In een naschrift doet de redactie bovendien een oproep aan lezers om hun ervaringen met deze bron te delen. Voor mij een laatste zetje om de handschoen op te pakken.

Omdat uit de koptiendenadministratie familierelaties kunnen worden afgeleid, wordt deze al heel lang erkend als een interessante bron voor verder genealogisch onderzoek. Bovendien wordt ze steeds toegankelijker: de boeken voor Huizen, Blaricum en Laren zijn al volledig gedigitaliseerd beschikbaar (o.a. via website NGV). Voor de overige Gooise gemeenten is men vooralsnog aangewezen op de originele boeken in het Noord-Hollands Archief in Haarlem (NHA), waarvan een deel gescand is en raadpleegbaar via de website.⁴

Het doel van mijn onderzoek is drieledig. Ten eerste wil ik met behulp van de Koptienden van Gooiland mijn stamreeks uitbreiden. Wie waren de voorvaders van Jacob Claasz Stam? Ten tweede probeer ik het erfgooyersgeslacht Stam in kaart te brengen. Wat was de relatie tussen de in de administratie genoemde Stammen en vanaf wanneer wordt deze familienaam gebruikt? Ten derde hoop ik dat dit artikel bijdraagt aan gefundeerd genealogisch onderzoek in de Gooise koptienden.

Over erfgooyers is al veel geschreven. Dit artikel is niet bedoeld om daar nog iets in algemene zin aan toe te voegen. Voor verdere verdieping over dit thema, verwijs ik graag naar bestaande literatuur. Voor het goede begrip lijkt het mij echter wel noodzakelijk een korte toelichting te geven op het verschijnsel erfgooyer en de Gooise koptienden.

Erfgooyers

In de tiende eeuw behoorde het Gooi (Nardincklant) tot de bezittingen van Graaf Wichman van Hamaland (gebied langs de oever van de IJssel, van Deventer tot Emmerik). Toen zijn jongste dochter Liutgard abdis werd van het klooster in Elten, schonk de graaf een deel van zijn bezittingen aan het klooster, waaronder het leengoed Nardincklant. Drie eeuwen later werd dit leengoed een speelbal in de machtsstrijd tussen Holland en Utrecht. De uitkomst hiervan was dat het klooster van Elten in 1280 Nardincklant in erfelijke pacht (25 goudstukken per jaar) overdroeg aan Floris V, Graaf van Holland.

Om de exploitatie van het land te stimuleren (en dus de inkomsten), had de abdis van Elten de boeren in het Gooi de gebruiksrechten op ongecultiveerde gemeenschappelijke gronden (zoals heidevelden, meenten, bossen) geschonken. Deze gebruiksrechten waren erfelijk en werden overgedragen van vader op zoon. Personen die begiftigd waren met dit recht werden erfgooyers genoemd. In principe kregen alle zonen van erfgooyers het gebruiksrecht (recht van veldslag), maar aan de uitoefening ervan werden eisen gesteld (schaarrecht). Deze eisen werden vastgelegd in zogenoemde *schaarbrieven*.⁵ In essentie kwam het erop neer dat het uitoefeningsrecht voorbehouden was aan meerderjarige mannen, die woonachtig waren in het Gooi, beschikten over een hoeve met vee en in mannelijke lijn afstamden van erfgooyers. Dit laatste betekende dat het gebruiksrecht niet overdraagbaar was op niet-erfgooyers die met erfgooyersdochters trouwden.⁶

Gooilandse koptienden

Voor het gebruik van de grond in het Gooi, moest door de erfgooyers (en andere grondbezitters) een speciale belasting worden betaald aan het klooster in Elten. Het innen van deze belasting was door het klooster in leen uitgegeven aan de Heren van Nijenrode.⁷ Bij de overdracht van het Gooi aan Floris V, bleef dit ongewijzigd.

Deze belasting werd *koptienden* genoemd. Aanvankelijk bedroeg de belasting 10% van de opbrengst (vandaar *tien-den*), later werd dit een aantal koppen graan (rogge/gerst) per eenheid oppervlakte (vandaar *koptienden*). Nog weer later (vanaf 1538) kon met geld worden betaald. Hiervoor werd jaarlijks een omrekenfactor van koppen naar geld vastgesteld op basis van de actuele graanprijs, omstreeks Kerstmis vastgesteld door de magistraat van Naarden.

Voor de berekening van de hoogte van de belasting werd gebruikgemaakt van specifiek Gooise inhouds- en oppervlaktematen. Verwarrend hierbij is dat de meest gebruikte eenheden zowel inhoud als oppervlakte konden uitdrukken. Uitgangspunt hierbij was dat een schepel graan (inhoud) de hoeveelheid was die men nodig had om een schepel grond (oppervlakte) in te zaaien. Andere gebruikte eenheden waren roe, kop, spint, morgen en mud (zie Tabel 1).

Voor ieder stuk grond was de hoogte van de belasting, uitge-

Oppervlakte	in m ²	Inhoud
Roe	12,2	Roe
Kop = 5 roe	61	Kop = 4 roe
Spint = 8 kop	488	Spint = 8 kop
Schepel = 4 spint	1.953	Schepel = 4 spint
Morgen = 5 schepel	9.765	Mud = 4 schepel

2. Gooise meeteenheden voor berekening koptienden.

drukt in kop, eeuwig vastgesteld. Naast de oppervlakte was de aanslag ook afhankelijk van de kwaliteit (vruchtbaarheid) van de grond. Het officiële tarief bedroeg 20 kop graan per morgen grond (= 4 kop/schepel)⁸. Een schepel is 32 kop, dus het officiële belastingtarief bedroeg 4/32 deel, of 12,5%. In werkelijkheid lag het tarief lager. Schipper (2020) geeft in zijn artikel enkele voorbeelden, variërend van 2 tot 3,6 kop/schepel, of 6 tot 11 procent.

Omgekeerd kunnen we dus ook op basis van de geheven belasting ongeveer berekenen hoeveel grond een boer in gebruik had. Uitgaande van een belastingpercentage van 12,5% en bovenstaande eenheden, kunnen we vaststellen dat een boer die 4 kop belasting moest betalen, eigenaar was van 1 schepel grond (= 32 kop = 1.953m²). Over het algemeen bezaten de boeren slechts kleine stukjes grond, dus de koptienden konden meestal in enkele koppen worden uitgedrukt.

Zoals gezegd, was de hoogte van de aanslag afhankelijk van de graanprijs. In het jaar 1700 bedroeg deze Hfl. 4,75 per mud voor rogge en Hfl. 2,75 per mud voor gerst. Dit betekent dat het officiële belastingtarief voor rogge ongeveer 4 cent/kop bedroeg en voor gerst ongeveer 2 cent/kop. Omgerekend naar de huidige waarde is dat ongeveer €0,40/kop voor rogge en €0,20/kop voor gerst.⁹

De inning en de administratie

Zoals gezegd hadden de abdissen van Elten de inning van de koptienden in leen uitgegeven aan het Huis Nijenrode. In het begin van de achttiende eeuw, ten tijde van mijn voorvader Jacob Claasz, kwam dit tiendleen geheel in handen van Mr Daniël Hooft, schepen van Amsterdam.¹⁰

De daadwerkelijke inning werd niet door de leenheer gedaan, maar door *gaardermeesters*. Aanvankelijk gingen de gaardermeesters, in de periode tussen Kerstmis en Driekoningen (de twaalf nachten na kerstmis), als iedereen gedorst had, voor de inning bij de boeren thuis langs. Vanaf 1623 werden zitdagen georganiseerd waarop de boeren hun aanslag 'in handen van de collecteurs' konden voldoen. In Hilversum zat de gaardermeester twee dagen. Wie niet betaalde was *sluij*.¹¹ In dat geval werd het volgende jaar een dubbele tiende geheven, het tweede jaar het vierdubbele en na het derde jaar kon beslag worden gelegd op de grond.

De administratie van koptienden werd bijgehouden in het *gaarderboek*. Van 1502 tot 1835 zijn deze boeken bewaard gebleven. Hierin staat de aanslag, per persoon uitgedrukt in hoeveelheid graan, en of men had betaald. Daarnaast werd genoteerd of er mutaties waren in de aanslag. Het kon zijn dat aanslag (= bouwland) van een ander was overgenomen of aan een ander was afgestaan. In deze gevallen werden de namen van betrokken partijen vermeld. Zowel bij de gever als bij de ontvanger.

Nieuwe eigenaren werden aan het register toegevoegd. Soms werd hierbij genoteerd wat de familierelatie was tussen de partijen. 'In tal van andere laat deze zich - met meer of minder waarschijnlijkheid - wel vermoeden op grond van beider namen.'¹² Met name dit laatste maakt van deze boeken een interessante genealogische bron. Vanwege de grote brand van 1766, waarbij de kerkelijke en burgerlijke administraties verloren gingen, wordt dit zelfs gezien als het belangrijkste genealogische archief voor de zestiende en zeventiende eeuw voor Hilversum.

Koptienden werden betaald door gebruikers (eigenaren of pachters) van grond in het Gooi. Gebruikers waren vaak erfgooiers, maar konden ook instellingen (bijv. kerken, kloosters) of buitenstaanders zijn.¹³ Dus niet alle vermeldingen in de koptiendenadministratie zijn erfgooiers. Voor mijn onderzoek heeft dit verder geen consequenties, omdat van mijn voorvader Jacob Claasz Stam vermeld wordt op de erfgooierslijst van 1708 en dus vaststaat dat hij een erfgooiër was en afstamde van ... een erfgooiër. Bovendien gaat het mij niet om het aantonen dat hij erfgooiër was, maar om het aantonen van familierelaties.

Erfgooierslijst van 1708

Erfgooiers die voldeden aan alle eisen hadden dus het recht gebruik te maken van de gemeenschappelijke gronden voor het scharen van hun vee. Regelmatig maakten ook boeren die daar niet toe gerechtigd waren gebruik van de erfgooiersgronden. Voortdurend leidde dit tot spanningen en rond 1700 ontstond er een conflict dat zo hoog opliep, dat het uiteindelijk werd voorgelegd aan de Staten van Holland. Deze besloten dat zowel de gronden als de erfgooiers in kaart moesten worden gebracht. Dit resulteerde in 1708 in een lijst van personen die, volgens de geldende definitie, afstamden van een

oorspronkelijke erfgooiër (of het recht later via koop of gunst hadden verkregen). Iedereen die voortaan aanspraak maakte op het gebruik van de gemene gronden, moest kunnen aantonen dat hij afstamde van een persoon op deze lijst.

De uiteindelijke lijst bestond uit 1088 personen. Het merendeel hiervan (624) was niet-scharend, dus personen die wel het recht hadden, maar er geen gebruik van konden maken, omdat ze geen hoeve of vee bezaten of omdat ze buiten het Gooi woonden. Deze laatste categorie werd 'slapende' erfgooiërs genoemd. Zodra zij weer in het Gooi kwamen wonen, werden hun rechten weer geactiveerd.

De vermelding van mijn voorvader Jacob Claasz Stam op de erfgooiërslijst van 1708 impliceert dat hij in mannelijke lijn afstamde van een oerbewoner van het Gooi, die in de tiende eeuw van de abdis van Elten het recht kreeg gebruik te maken van de gemene gronden (of van iemand die het recht op enig later moment had verkregen). Op zichzelf is dit al een mooie opbrengst voor een familiehistoricus op zoek naar zijn afkomst, maar vanzelfsprekend wil ik nu meer weten: ik wil namen en rugnummers. Hopelijk kan ik deze in de koptiendenadministratie vinden.

Een eerste inventarisatie

Voordat ik zover ben, blijf ik nog even bij de erfgooiërslijst van 1708. De originele lijst is bewaard gebleven en zou zich bevinden in het Nationaal Archief in Den Haag.¹⁴ Bij raadpleging van de inventaris bleek echter dat het stuk 'niet meer op de laatst bekende vindplaats in ons depot ligt' en dat ook een uitgebreide zoektocht niets heeft opgeleverd. Het originele stuk is dus zoek, hetgeen gezien het belang en de waarde voor het behoud van het erfgoed van de erfgooiërs een groot verlies is. Gelukkig is de lijst meerdere malen integraal gepubliceerd en daarom toch te raadplegen.¹⁵ De Lange (1971) onderkende bovendien al vroeg het belang van de lijst. Om deze beter toegankelijk te maken voor een groter publiek, typte hij de namen over en maakte een alfabetische ordening van de genoemde personen naar doopnaam, patroniem en geslachtsnamen.¹⁶ Deze bewerkte lijst van De Lange is het startpunt van mijn inventarisatie. Op de Hilversumse lijst op geslachtsnamen (lijst C) vind ik vijf erfgooiërs met de naam Stam. Op de lijst geordend naar doopnaam (lijst A) vind ik ook hun patroniem.¹⁷

- Elbert Willemsz Stam
- Cornelis Elbertsz Stam
- Claas Willemsz Stam (weduwe)
- Jacob Claasz Stam
- Willem Claasz Stam

Gezien de zeldzaamheid van de familienaam Stam, is mijn aanname dat deze personen behoorden tot dezelfde familie en dat de gebruikte patroniemen de onderlinge relatie aangeven. Dit zou kunnen betekenen dat Claas Willemsz Stam de vader is van Jacob Claasz en Willem Claasz. Het feit dat niet Claas Willemsz maar zijn weduwe genoemd wordt, betekent

dat hij in 1708 reeds was overleden. De twee overige vermeldingen (Elbert Willemsz en Cornelis Elbertsz) zijn vermoedelijk vader en zoon en gezien het patroniem is Elbert een broer van Claas en moet hun vader Willem hebben geheten. Hopelijk kan ik deze aannames met behulp van de Gaarderregisters van de Gooise Koptienden bevestigen.

Raadpleging van de Gooise Koptienden

Zoals beschreven in het artikel in Gens Nostra (2020) zijn de koptiendenregistraties van Blaricum, Huizen en Laren volledig gedigitaliseerd en beschikbaar voor leden van de NGV (onder Digitale Collecties).¹⁸ Naast de koptienden zijn bovendien verschillende andere bronnen (o.a. DTB-boeken, Oud Rechterlijk Archief, Oud Notarieel Archief) opgenomen in de database, waardoor reconstructie van familierelaties nog verder wordt vereenvoudigd.

Voor het raadplegen van de koptiendenregistraties van de andere gemeenten (Bussum, Naarden, Hilversum) zijn we aangewezen op de originele boeken. Een deel hiervan (ong. een kwart) is gescand en online beschikbaar via de website van het Noord-Hollands Archief (toegang 117) en kan dus vanuit huis bekeken worden. Raadpleging van de overige jaren kan alleen op aanvraag in de studiezaal in Haarlem (verzoek tot scannen kan ook, maar dat kan even duren).

Aangezien Jacob Claasz Stam in Hilversum woonde, zal ik de originele gaarderregisters moeten uitpluizen. Uiteraard hoop ik dat deze uitsluitel zullen geven over de vermoedelijke familierelatie tussen Jacob Claasz Stam en Claas Willemsz Stam. Voordat ik zover ben, ben ik natuurlijk benieuwd of ze überhaupt in de administratie voorkomen. Een eerste hulpmiddel hierbij is het 'apparaat' van De Lange.

Het 'apparaat' van De Lange

In het verlengde van de erfgooiërslijst van 1708, onderkende De Lange (1972) het belang van de gaarderregisters van de koptienden voor genealogisch onderzoek. Hij zag echter ook hoe moeilijk toegankelijk deze boeken waren. Om ze beter toegankelijk te maken, schreef hij, in de jaren '60 van de vorige eeuw, in totaal negen jaargangen volledig over (1504, 1537, 1566, 1593, 1622, 1651, 1680, 1708, 1740)¹⁹, met tussenpozen van ongeveer dertig jaar, ervan uitgaande dat de gemiddelde grondbezitter ongeveer dertig jaar actief was. Bij de namen noteerde hij het folionummer (blz. in het register) en het volgnummer van de notatie. Met behulp van dit 'apparaat', zoals hij het zelf noemde, kon men relatief eenvoudig zien of en wanneer een grondbezitter in de boeken voorkwam.

Net als de bewerking van de erfgooiërslijst van 1708, was ook dit initiatief nog voor het digitale tijdperk. Het apparaat (de schriftjes met de namen) was eerst 'voor ernstige belangstellenden' bij De Lange thuis beschikbaar, later kwamen de schriftjes terecht in het Streekarchief Gooi en Vechtstreek in Hilversum.²⁰

Raadpleging van het apparaat van De Lange leverde voor mijn onderzoek als resultaat drie verschillende stammen, op twee

lijst	Naam	Folio/Volnummer
1680	Claas Willemsz Stam	F151/V209
	(het weeskind van) Corn. Gerritsz Stam	F161/V274
	Willem Gerritsz Stam	F161/V275
1708	Willem Gerritsz Stam	F132/V100

3. Erfgooiers met familienaam Stam op de lijsten van De Lange.

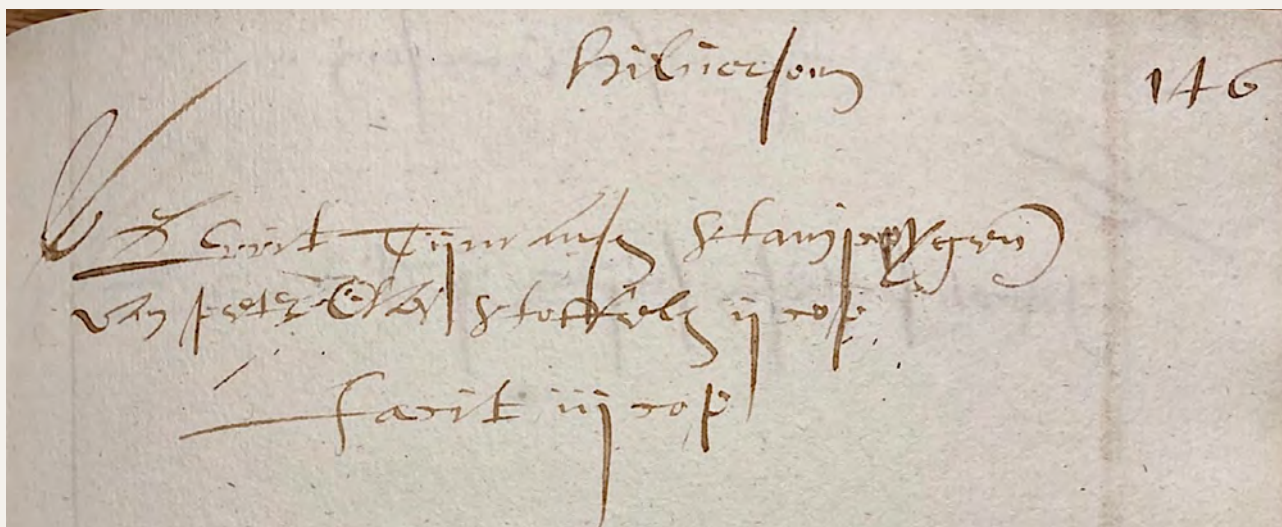
lijsten (1680 en 1708). Twee van deze personen kwamen niet voor op de erfgooierslijst van 1708, dus het totaal aantal Stammen kwam hiermee uit op zeven. Hoewel de twee nieuwe Stammen een afwijkend patroniem hebben (Gerritsz) is mijn aanname nog steeds dat alle Stammen aan elkaar verwant zijn. Het afwijkende patroniem zou kunnen betekenen dat ze behoren tot een tweede tak.

Helaas komt Jacob Claasz niet voor in het apparaat. Dit hoeft overigens nog niet te betekenen dat hij helemaal niet voorkomt in de koptiendenboeken. Het kan zijn dat hij slechts kort actief is geweest, tussen de jaren in die door De Lange zijn overgeschreven.

Raadplegen van de gaarderregisters

De volgende stap was het raadplegen van de originele kohieren. Voor mijn onderzoek heb ik dat gedaan voor de periode 1594-1744. Van de 151 onderzochte jaren zijn 133 kohieren bewaard gebleven. Hiervan zijn er inmiddels (begin 2022) 67 gescand en beschikbaar op de website van het Noord-Hollands Archief. De overige 66 zijn op aanvraag te raadplegen in de studiezaal in Haarlem. Voor mijn onderzoek heb ik alle beschikbare kohieren geraadpleegd.

Omdat ik me niet wilde beperken tot de personen die vermeld staan in het apparaat van De Lange, ben ik eerst begonnen met het volledig doorbladeren van de Hilversumse koptiendenadministratie met tussenpozen van vijf jaar. Vervolgens heb ik

4. Koptiendenboek 1665, Hilversum, Folio 146, 'Gerrit Tijmensz Stam, 1 cop, overgenomen van Peter Claas Stoffelsz 2 cop, facit 3 cop.' De krul in de linker kantlijn betekent dat de aanslag betaald is (Bron: NHA, Toegang 117, inv. 115).

Het is alweer een tijd geleden dat ik voor mijn studie geschiedenis oude handschriften moest ontcijferen, daarom kostte het me aanvankelijk best veel moeite de namen en notities in de kohieren te ontcijferen.²³ Voor het begrip van de koptiendenadministratie zijn vooral de volgende begrippen belangrijk:

- *afgezet op*: vermindering van landbezit
- *overgenomen van*: vermeerdering van landbezit
- *sluij*: niet in staat om de aanslag te betalen
- *facit*: saldo landbezit na mutaties

de gevonden personen aan de hand van de folionummers in de tussenliggende jaren gevolgd.²¹ Verder heb ik voor mijn inventarisatie, voor sommige periodes, ook de administraties van omliggende dorpen geraadpleegd.²²

Uiteraard was het eerste doel van mijn zoektocht om middelen een vermelding van Jacob Claasz Stam zijn vader op te kunnen sporen. Vervolgens hoopte ik via de vader verder terug te kunnen gaan in de tijd, meer generaties bloot te kunnen leggen en het erfgooiersgeslacht Stam in kaart te kunnen brengen. Dit bleek nog knap lastig, maar heeft volgens mij wel het een en ander opgeleverd.

Bij het doornemen van de boeken heb ik voor alle Stammen per jaar notities gemaakt van namen, hoogte van hun aanslag, mutaties in de aanslag en eventuele aanvullende opmerkingen (bijv. familierelaties, sluij, etc.). Op basis hiervan heb ik een schematisch overzicht gemaakt van grondmutaties van alle scharende erfgooiers met de familienaam Stam (Schema 1, zie afbeelding 5) Het laat zien van wie, wanneer en hoeveel

grond werd overgenomen en aan wie, wanneer en hoeveel grond werd overgedragen. Het laat zien wanneer iemand 'nieuw in het boek' binnenkwam, hoeveel grond iemand had en wanneer iemand 'uit het boek' ging.

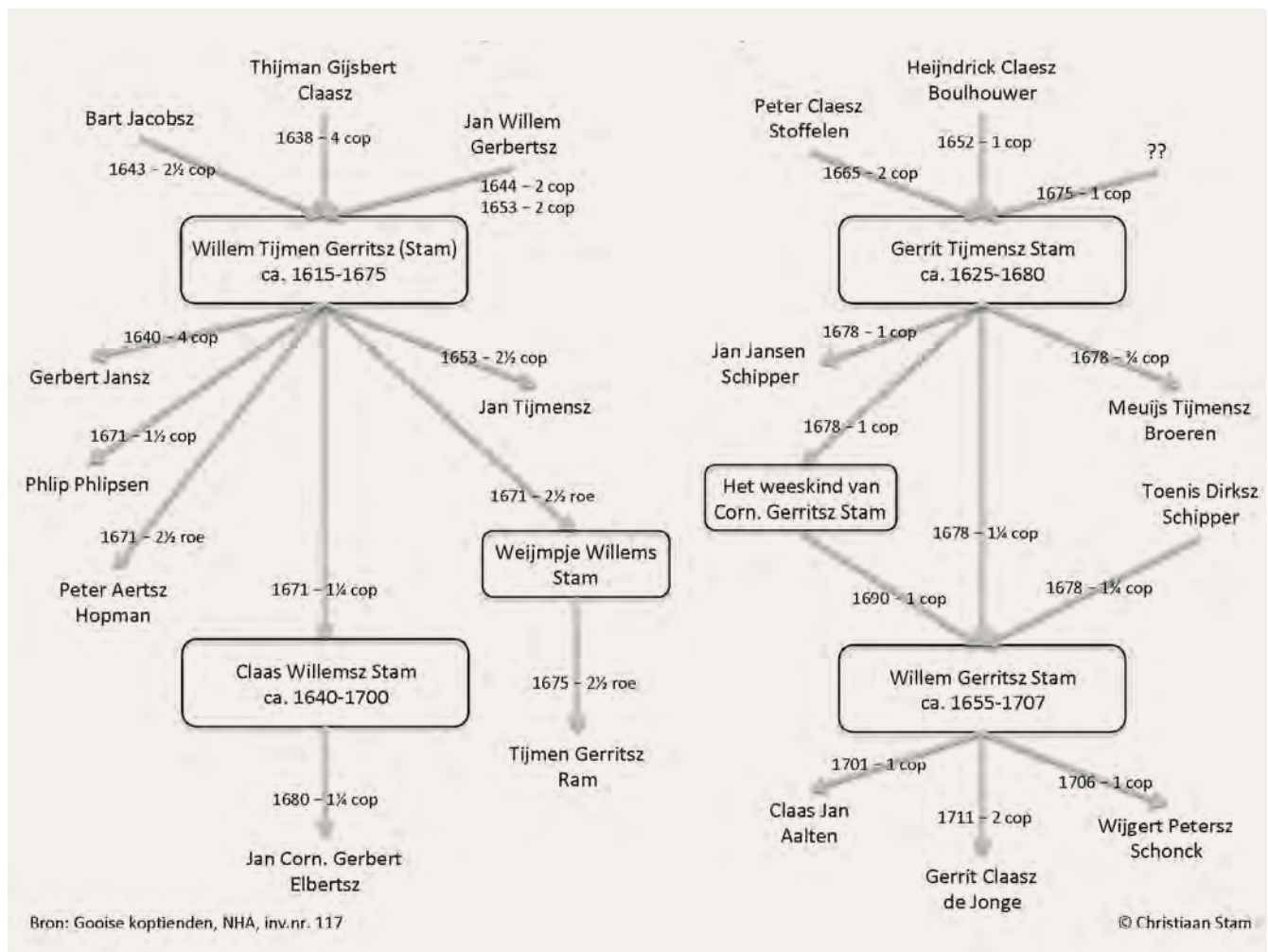
Omdat de meeste erfgooiers met hun huwelijk grond kregen van hun vader of schoonvader, en omdat ze doorwerkten tot ze het fysiek niet meer aankonden, geeft dit schema, bij benadering, ook informatie over trouwdata en overlijdensdata.

Totaal heb ik in de onderzochte periode zes Stammen gevonden in de koptiendenregistratie. Naast de eerder gevonden namen (op de erfgooierslijst van 1708 en in de lijsten van De Lange) vond ik drie nieuwe namen:

- Willem Tijmen Gerritsz (Stam)
- Gerrit Tijmensz Stam
- Weijmpje Willemsz Stam

Hiermee komt het aantal gevonden Stammen uit op tien. Zowel voor de uitbreiding van mijn stamreeks, als het in kaart brengen van de erfgooiersfamilie Stam, zullen deze laatste drie van groot belang blijken.

5. Mutaties aanslagen van alle scharende erfgooiers met familienaam Stam. De pijlen geven aan van wie (wanneer en hoeveel) de grond afkomstig is (overgenomen van) en aan wie de grond is overgedragen (afgezet op). (Bron: NHA, Toegang 117, Gaarder van de koptienden van Gooiland, inv. nrs. 91 t/m 156 (1638-1711)).

Onderbouwde beoordeling vader-zoonrelatie

Na de inventarisatie van alle Stammen, was het tijd om de onderlinge relaties in kaart te brengen. Omdat expliciete vermelding van vader-zoonrelaties niet voorkwamen, heb ik voor de beoordeling hiervan enkele indicatoren gebruikt aan de hand waarvan een gefundeerde uitspraak kan worden gedaan over een eventuele familierelatie. Deze indicatoren zijn gebaseerd op de literatuur over het gebruik van de Gooise koptienden voor genealogisch onderzoek.²⁴ Deze criteria zijn:

- Familiennaam
- Patroniem
- Grondovername
- Aansluiting in de tijd

De eerste en belangrijkste indicator is uiteraard het gebruik van de familienaam Stam. Gezien de zeldzaamheid van deze naam onder de erfgooiers, is dit een zeer sterke aanwijzing voor verwantschap. De tweede indicator is het patroniem. Indien het patroniem van de ontvanger van grond overeenkomt met de eerste naam van de geveer van grond, is dat ook een indicatie voor verwantschap. Bij het gebruik (en overeenkomst) van meerdere patroniemen wordt deze indicatie versterkt. De derde indicator is of er sprake is van grondoverdracht tussen personen. Deze aanwijzing voor verwantschap wordt versterkt indien er sprake is van eerste grondverwerving (persoon van wie als eerste grond wordt overgenomen, dus bij de eerste vermelding in het boek). De vierde indicator is de aansluiting in de tijd: sluiten de vermeldingen in de koptiendenregistratie op elkaar aan? In een natuurlijk verloop mag je er van uit gaan dat de geveer (vader) niet al te lang na het verschijnen van de ontvanger (zoon) uit het boek verdwijnt. Als dit het geval is, dan kan dat een aanwijzing zijn voor verwantschap. Tenslotte kijk ik of er sprake is van eventueel aanvullend bewijs.

De scores op de indicatoren heb ik uiteindelijk samengevat in een tabel. Per persoon heb ik, voor iedere indicator, de gevonden informatie samengevat met een '+' (indicatie voor verwantschap gevonden), een '+/-' (twijfelachtig), of een '-' (geen indicatie gevonden). De beoordeling of er sprake is van een vader-zoonrelatie is het resultaat van de weging van de scores tezamen (Afbeelding 13).

Uitbreiding van de stamreeks

Het eerste doel van mijn onderzoek was het uitbreiden van mijn persoonlijke stamreeks: mijn voorouders in rechte mannelijke lijn. Aan de hand van bovenstaande indicatoren ben ik op zoek gegaan naar vader-zoon relaties, te beginnen met mijn oudst bekende voorvader Jacob Claasz Stam.

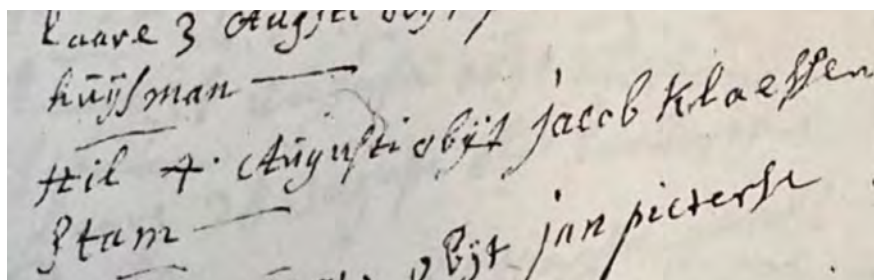
Jacob Claasz Stam (ca.1660-1744)

Van Jacob Claasz Stam weten we dat hij is geboren rond 1660-1665 en dat hij op 4 augustus 1744 overlijdt in Hilversum.

Verder weten we dat hij in 1691 huwt met Geertje Lucasse en dat zij in 1692 een zoon krijgen: Gerardus Jacobsen.²⁵

In de gaarderregisters van de koptienden komt zijn naam niet voor. De consequentie hiervan is dat ik in de koptiendenboeken ook geen concrete aanwijzing zal vinden over een eventuele verwantschap met een andere tiendplichtige.

Hiermee is mijn onderzoek in zekere zin direct vastgelopen, omdat ik nu geen hard bewijs heb waarmee ik mijn stamboom

6. 'Hilversum, 4 Augustus (1744) overlijdt Jacob Klaessen Stam' (Bron: SAGV 156.6, item 4c, doodinschrijvingen 1725-1774, RK Laren).

verder kan uitbreiden. Desondanks denk ik dat de eerder genoemde indicatoren voldoende aanwijzingen geven om Jacob Claasz Stam te koppelen aan een persoon in de gaarderregisters van de koptienden.

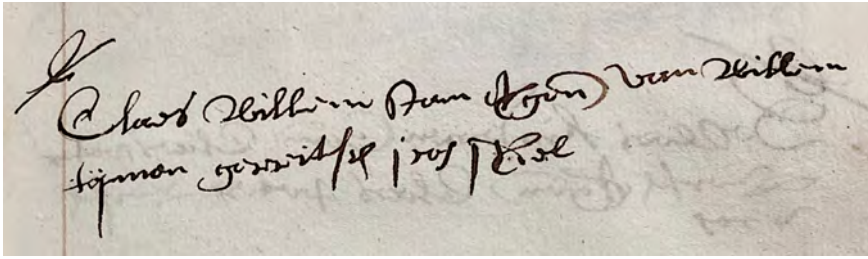
De belangrijkste aanwijzing is zijn familienaam, in combinatie met zijn patroniem. In de literatuur over het gebruik van de Gooise koptienden als bron voor genealogie wordt meermaals benadrukt dat namen een zeer belangrijke aanwijzing vormen voor verwantschap²⁶, zeker wanneer ze zeldzaam zijn, zoals de familienaam Stam. De combinatie van de familienaam Stam met het patroniem Claasz levert slechts één match op en is dus een sterke aanwijzing van verwantschap tussen Jacob Claasz Stam en Claas Willemsz Stam.

Ondersteunend hieraan is dat hun levens (geschatte leeftijden gebaseerd op eerste vermelding in het boek) goed op elkaar lijken aan te sluiten. Verder staan personen met dezelfde familienaam op de erfgooierslijst van 1708 regelmatig direct onder elkaar geregistreerd. Dit geldt ook voor Jacob Claasz Stam en de weduwe Claas Willemsz Stam. Mijns inziens is dit geen toeval en ondersteunt ook dit het bewijs van verwantschap.

Kortom, hoewel Jacob Claasz Stam niet voorkomt in de koptiendenadministratie, geven de scores op de indicatoren voldoende reden om te concluderen dat Claas Willemsz Stam zijn vader is (zie Tabel 3).

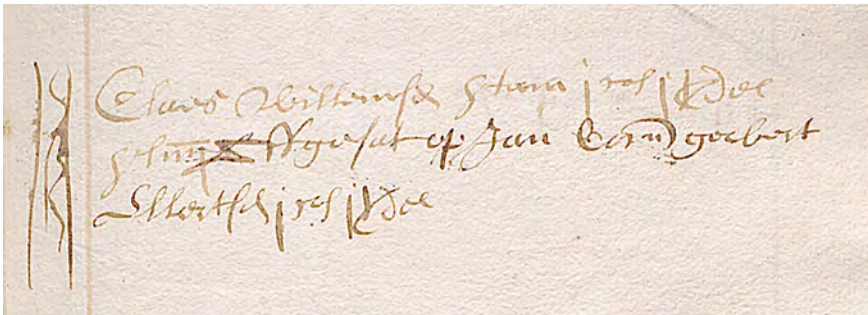
Claas Willemsz Stam (ca.1640-1700)

Van Claas is weinig bekend uit kerkelijke of burgerlijke inschrijvingen. Kijkend naar de leeftijd van zijn zoon Jacob, zal hij ca. 1630-1640 geboren zijn. Uit de Hilversumse doodinschrijvingen weten we dat hij is overleden op 16 april 1700.²⁷ Claas Willemsz was wel tiendplichtig. Hij wordt eenmaal ver-

7. Eerste vermelding Claas Willemsz Stam in 1671. 'Claas Willemsz Stam, overgenomen van Willem Tijmen Gerritsz, 1 kop 1 roe' (Bron: NHA, Toegang 117, inv.nr. 120, fol. 160).

meld in het apparaat van De Lange, in het jaar 1680 (F151/V209). Uit de koptiendenboeken blijkt dat hij zijn grond nooit heeft uitgebreid. Hij is voor het eerst tiendplichtig in 1671 als hij 1¼ cop overneemt van Willem Tijmen Gerritsz. In 1680 draagt hij zijn hele aanslag over aan Jan Corn. Gerbert Elbertsz²⁸.

8. Laatste vermelding Claas Willemsz Stam in 1680. 'Claas Willemsz Stam, 1 kop 1 roe, Sluij, Afgezet op Jan Corn. Gerbert Elbertsz 1 kop 1 roe.' De verticale strepen in de linker kantlijn geven aan dat deze aanslag vervalt (en dus in het volgende boek niet hoeft worden overgenomen). (Bron: NHA, Toegang 117, inv.nr. 127, fol. 151).

Kijkend naar de hoogte van de aanslag, beschikte Claas over een klein stukje grond: ongeveer 610m² (bij het officiële tarief van 4 kop/schepel). Vermoedelijk was het tarief lager en de hoeveelheid grond dus groter, maar het zal niet veel meer geweest zijn dan 1200m². Waarschijnlijk was grondbezit voor Claas iets bijkomstigs en had hij verdiensten uit andere activiteiten, zoals de verwerking van wol voor de textielindustrie, die precies in deze tijd in Hilversum sterk in opkomst was.

Dat het grondbezit voor Claas eerder een last dan een lust was, blijkt uit het feit dat hij in tien jaar drie keer 'sluij' was (1675, 1679 en 1680). Dit betekende dat hij niet in staat was om de aanslag te voldoen. Zoals eerder beschreven werd de aanslag dan doorgeschoven en verdubbeld. Na drie jaar kon beslag worden gelegd op de grond. Misschien is het bij Claas zo ver niet gekomen, maar het heeft ongetwijfeld bijgedragen aan het feit dat hij al na tien jaar 'uit het boek' gaat.

Zoals gezegd draagt Claas zijn grond in 1680 over aan Jan Corn. Gerbert Elbertsz. Wat zijn relatie was tot Claas is niet duidelijk. Misschien een schoonzoon, of gewoon een boer die zijn land uitbreidde. De reden dat Claas zijn grond niet aan zijn zoons overdroeg, heeft misschien te maken met het feit dat

zij nog niet meerderjarig waren en bovendien nog niet getrouwd (Jacob trouwde in 1691). Daarnaast zou het kunnen zijn dat toen al duidelijk was dat de toekomst van zijn kinderen niet in het boerenbedrijf lag.

Afgaande op de bron van zijn grondbezit en zijn patroniem is er voor Claas slechts één kandidaat-vader: Willem Tijmen Gerritsz. Dat hij de geslachtsnaam Stam niet draagt, hoeft hem niet uit te sluiten. Volgens De Lange (1972) werd in Hilversum rond 1650 slechts 30% van de aangeslagen personen met een familienaam (geslachtsnaam) aangeduid. Een eeuw later lag dit percentage op meer dan 90%. Het feit dat Willem niet met geslachtsnaam wordt aangeduid en Claas wel, kan illustratief zijn voor het toenemend gebruik van familienamen in deze periode.

Ondersteunend argument voor deze kandidaat is dat hun levens (inschrijvingen in de koptiendenboeken) goed op elkaar aansluiten. Verder draagt Willem, in hetzelfde jaar waarin hij grond overdraagt aan Claas, ook grond over aan Weijmpje Willems Stam, gezien de roepnaam vermoedelijk een (ongetrouwde) dochter.²⁹ Dit past in het patroon dat erfgooiers de grond zoveel mogelijk binnen de familie probeerden te houden. Weijmpje kreeg overigens nog minder grond dan Claas (2½ roe = 305m² bij een tarief van 4 kop/schepel), stond slechts 5 jaar in het boek en ging

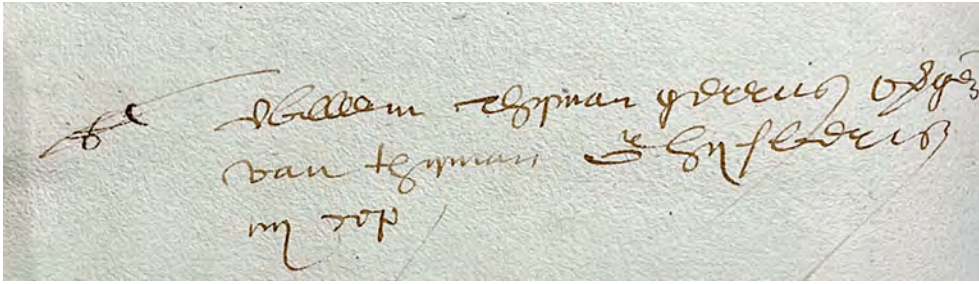
bij de eerste keer sluij, in 1675, alweer uit het boek.

Hoewel de verwantschap tussen Claas Willemsz Stam en Willem Tijmens Gerritsz niet blijkt uit het gebruik van dezelfde achternaam, geven de indicatoren voldoende redenen om aan te nemen dat Willem de vader is van Claas (zie Tabel 3). Een aanname die overigens later in mijn onderzoek zal worden bevestigd.

Willem Tijmen Gerritsz Stam (ca.1615-ca.1675)

Voor zover bekend is van Willem Tijmen Gerritsz geen enkele burgerlijke of kerkelijke inschrijving bewaard gebleven. Gezien de leeftijd van zijn zoon Claas, zal hij geboren zijn rond 1615-1620, halverwege de Tachtigjarige Oorlog.

Willem Tijmen Gerritsz verschijnt voor het eerst in het boek in 1638 als hij 4 kop overneemt van Thijman Gijsbert Claasz. Twee jaar later (1640) draagt hij deze aanslag over op Gerbert Jansz en verdwijnt uit het boek. Weer drie jaar later (1643) maakt hij zijn rentree als hij 2½ kop overneemt van Bart Jacobsz. In 1644 vult hij dit aan met 2 kop van Jan Willem Gerbertsz. In 1653 neemt hij van de laatstgenoemde nogmaals 2 kop over en zet 2½ kop af op Jan Tijmensz. Zijn aanslag

9. Eerste vermelding Willem Tijmen Gerritsz (Stam) in 1638. 'Willem Thijman Gerritsz, overgenomen van Thijman Ghijsbertsz, 4 cop.' (Bron: NHA, Toegang 117, inv.nr. 91, fol. 139).

bedraagt dan 4 kop en hij neemt verder geen grond meer over. Afgemeten aan zijn aanslag bezat hij ongeveer 2.000 m² landbouwgrond (bij een tarief van 4 kop/schepel). Zoals eerder opgemerkt, was het tarief zeer waarschijnlijk lager en dus de hoeveelheid grond groter. Misschien was Willem de laatste voorouder in mijn stamreeks die leefde van het boerenbedrijf. In ieder geval was het boer-zijn voor hem belangrijker dan voor zijn zoon Claas.

Opmerkelijk is dat Willem Tijmen Gerritsz tweemaal in het boek verschijnt: in 1638 en in 1643. Volgens het traditionele patroon van verwerven en overdragen van grond, kreeg een erfgoos bij zijn huwelijk bouwgrond van zijn vader en/of van zijn schoonvader. In de jaren daarna breidde hij zijn grond verder uit, eventueel later nog aangevuld door een erfenis. Bij overlijden werd de grond zoveel mogelijk binnen de familie gehouden (zoons, schoonzons).

Kwam de eerste overname van grond voor Willem onverwachts? Was hij er nog niet aan toe? Was hij nog niet getrouwd? Was de hoeveelheid grond te veel? Waarom droeg hij alles weer over? Naar de redenen kunnen we alleen maar gissen. Ook opmerkelijk is de transactie van 1653, als hij 2 kop overneemt en ook 2½ kop overdraagt. Waarom neemt hij over als hij het meteen weer kwijt wil? Was dit misschien een erfenis die hij direct doorverkochte? Het was de tweede keer dat hij grond overnam van deze persoon, dus het zou een warme (familie)relatie kunnen zijn. Misschien was het zijn schoonvader? Ook hier blijft het gissen.

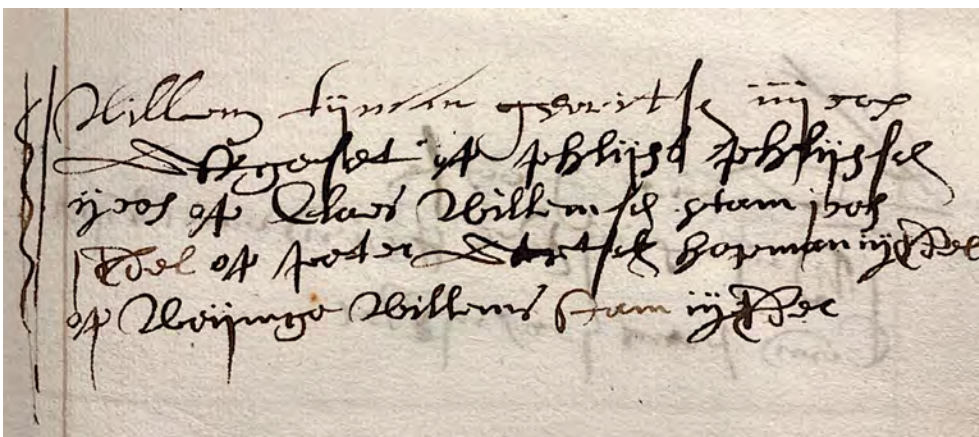
In 1671 gaat hij uit het boek. Hij draagt 1½ kop over aan Phlip

Phlipsen, 2½ roe aan Peter Aertsz Hopman, 2½ roe aan Weijmpje Willems Stam en 1¼ cop aan Claas Willemsz Stam.

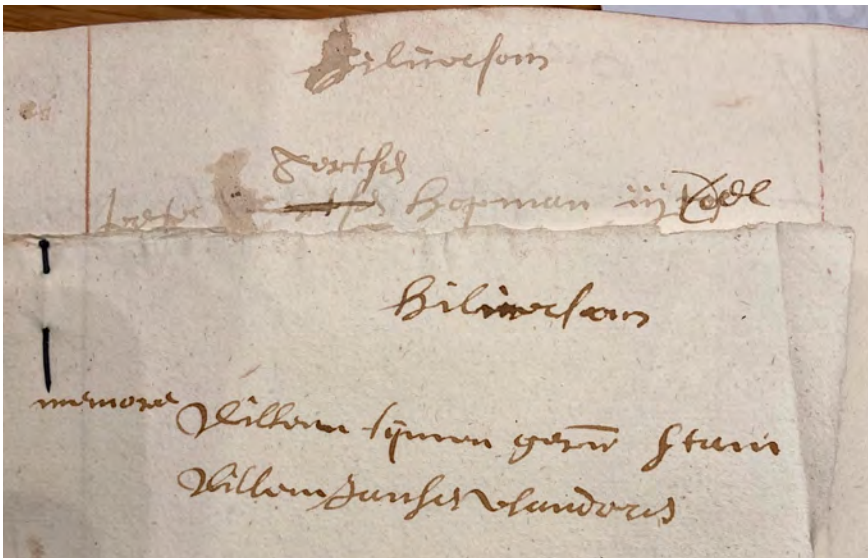
In alle scharende jaren, van 1638 tot en met 1671, wordt de aanslag genoteerd op naam van Willem Tijmen Gerritsz, zonder de toevoeging 'Stam'. Uiteraard had ik wel gehoopt deze te vinden, maar de kans hierop was, sowieso na de eerste vermelding in 1638, erg klein, omdat de gaardermeesters ieder jaar het boek van het voorgaande jaar overschreven.

Desondanks hebben de kohieren van de Gooise koptienden me toch de bevestiging gegeven dat Willem Tijmen Gerritsz bekend stond onder de familienaam Stam. In het boek van 1685, 14 jaar nadat hij uit het boek was gegaan, vond ik een aantekening dat Peter Aertsz Hopman zijn grond had overgenomen van 'Willem Tijmen Gerritsz Stam'. De aantekening stond op een losse notitie en was met een speld vastgemaakt onder de aanslag van Hopman.³⁰ De gaardermeesters hadden in dit geval zijn naam niet overgeschreven uit een eerder boek, maar noteerden zijn naam zoals hij bekend stond.

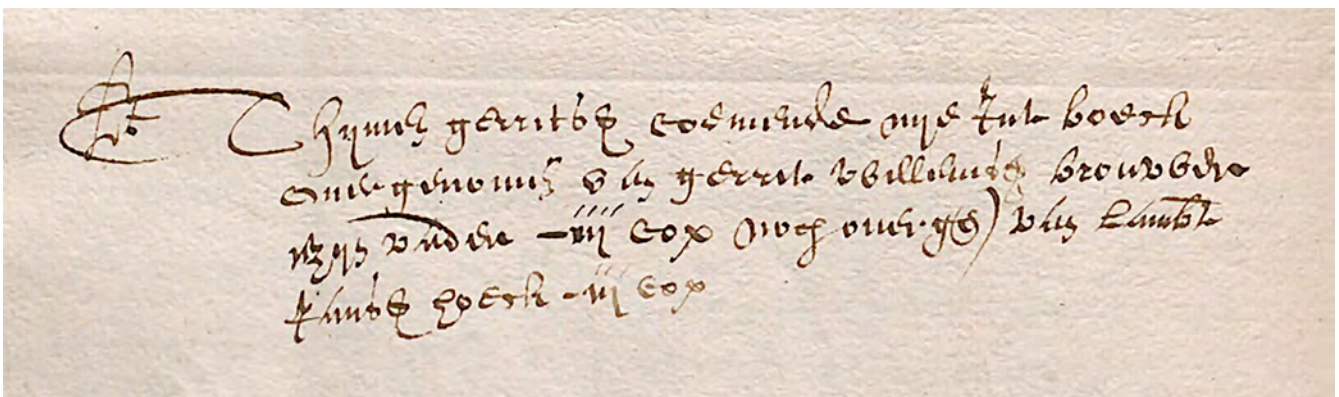
In de literatuur wordt erop gewezen dat dezelfde persoon soms op verschillende manieren werd aangeduid: met patroniem, met familienaam of beide. In de 16e eeuw raakten veel geslachtsnamen in onbruik en werden vervangen door patroniemen. De herinnering aan de familienaam bleef dan wel voortleven en werd zo af en toe gebruikt. In de 17e eeuw werd de geslachtsnaam weer vaker gebruikt. Dit had te maken met toenemende welvaart, waardoor geen genoegen meer werd genomen met het gebruik van patroniemen. Door het weer in

10. Laatste vermelding Willem Tijmen Gerritsz. 'Willem Tijmen Gerritsz 4 cop, afgezet op Phlijp Phlijpsz 1½ cop, op Claas Willemsz Stam 1 cop 1 roe, op Peter Aertsz Hopman 2½ roe, op Weijmpje Willems Stam 2½ roe.' De verticale streep in de kantlijn geeft aan dat hij uit het boek gaat (Bron: NHA, Toegang 117, inv.nr. 120, fol. 130).

11. Notitie onder de aanslag van Peter Aerts Hopman met toevoeging familienaam: 'Willem Tijmen Gerritsz Stam' (Bron: NHA, Toegang 117, inv.nr. 131, fol. 143).

12. Eerste vermelding Tijmen Gerrits (Brouwer) in 1594. 'Tijman Gerritsz, komende nieuw in het boek, overgenomen van Gerrit Willemsz Brouwer zijn vader - 4 kop, nog overgenomen van Lambertus Jansz Hoeck - 3 kop.' (Bron: NHA, Toegang 117, inv.nr. 56, fol. 115).

gebruik nemen van de familienaam probeerde men meer vastheid in familieverhoudingen te brengen.³¹ Of er in de familie Stam sprake was van toegenomen welvaart betwijfel ik, maar dat de naam Stam al eerder was ontstaan en informeel werd gebruikt lijkt me zeer aannemelijk.

Hoewel ik er niet meer op had gerekend 'hard' bewijs te vinden met betrekking tot de familierelatie, denk ik het hiermee toch te hebben gevonden. Wat mij betreft is dit de bevestiging dat Willem Tijmen Gerritsz Stam de vader is van Claas Willemsz Stam. Zoals Van Breemen (1954) opmerkt, is dit het zeldzame 'buitenkansje' in het genealogische gebruik van de koptiendenboeken. In dit geval letterlijk een speld in een hooiberg.

Tijmen Gerritsz?

Nu we weten dat Willem Tijmen Gerritsz de vader is van Claas Willemsz Stam, is natuurlijk de volgende vraag: wie is de vader van Willem Tijmen Gerritsz? Helpt de koptiendenregistratie me nog een generatie verder terug in de tijd?

De vader van Willem Tijmen Gerritsz is natuurlijk Tijmen Gerritsz. Althans, dat zou je vermoeden op basis van de patronie-

men van de eerste. De eerste persoon van wie Willem grond overneemt heeft als eerste naam Tijmen, maar als patroniem Gijsbertsz en lijkt daarmee af te vallen als kandidaat-vader. Of is Gerrit een verbastering van Gijsbert? Gebaseerd op de herkomst en de gebruikelijke afgeleide namen, lijkt het niet logisch dat Gerrit is afgeleid van Gijsbert.³² In ieder geval roept het zo veel twijfel op, dat niet zomaar aangenomen mag worden dat ze verwant zijn.

Daarom heb ik in Hilversum in de eerste vier decennia van de 17e eeuw gezocht naar personen met de naam Tijmen Gerritsz. Deze inventarisatie leverde aldoor zo'n 12 personen op met als eerste naam Tijmen, maar in de hele periode is er maar één met als patroniem Gerritsz.³³ Deze Hilversumse Tijmen Gerritsz staat in het boek van 1594 tot 1623. Dit betekent dat hij bij de geboorte van Willem al aardig op leeftijd moet zijn geweest, hetgeen in die tijd overigens geen uitzondering was. Schipper wijst hierbij op het herhaaldelijk hertrouwen (vanwege sterfte van partners) tot op hoge leeftijd.³⁴ Op basis van naam en qua aansluiting in de tijd kwalificeert deze persoon zich dus als kandidaat-vader, maar bij zijn eerste vermelding in de kohieren in 1594 ontdek ik dat hij zijn

Zoon & Vader	Familienaam	Patroniem	Grond-overname	Aansluiting in de tijd	Aanvullend bewijs	Conclusie (vader-zoon?)
Jacob Claasz Stam & Claas Willemsz Stam	+	+	-	+	Vermelding erfgooierslijst 1708 bij wed. Claas Willemsz Stam	+
Claas Willemsz Stam & Willem Tijmen Gerritsz Stam	+	+	+	+	Eerste en enige grond overname van Willem Tijmen Gerritsz	+
Willem Tijmen Gerritsz Stam & Tijmen Gijsbert Claasz	-	+/-	+	+	Draagt bij opheffing grond over aan meerdere Stammen	+/-

+ = aanwijzing gevonden
 +/- = twijfelachtig
 - = geen aanwijzing gevonden

13. Tabel gevonden aanwijzingen voor vader-zoonrelatie.

grond heeft overgenomen van Gerrit Willemsz Brouwer, 'zijn vader'. Gezien deze expliciete vermelding van de geslachtsnaam lijkt het dus toch niet aannemelijk dat deze Tijmen Gerritsz de vader is van Willem Tijmen Gerritsz Stam.

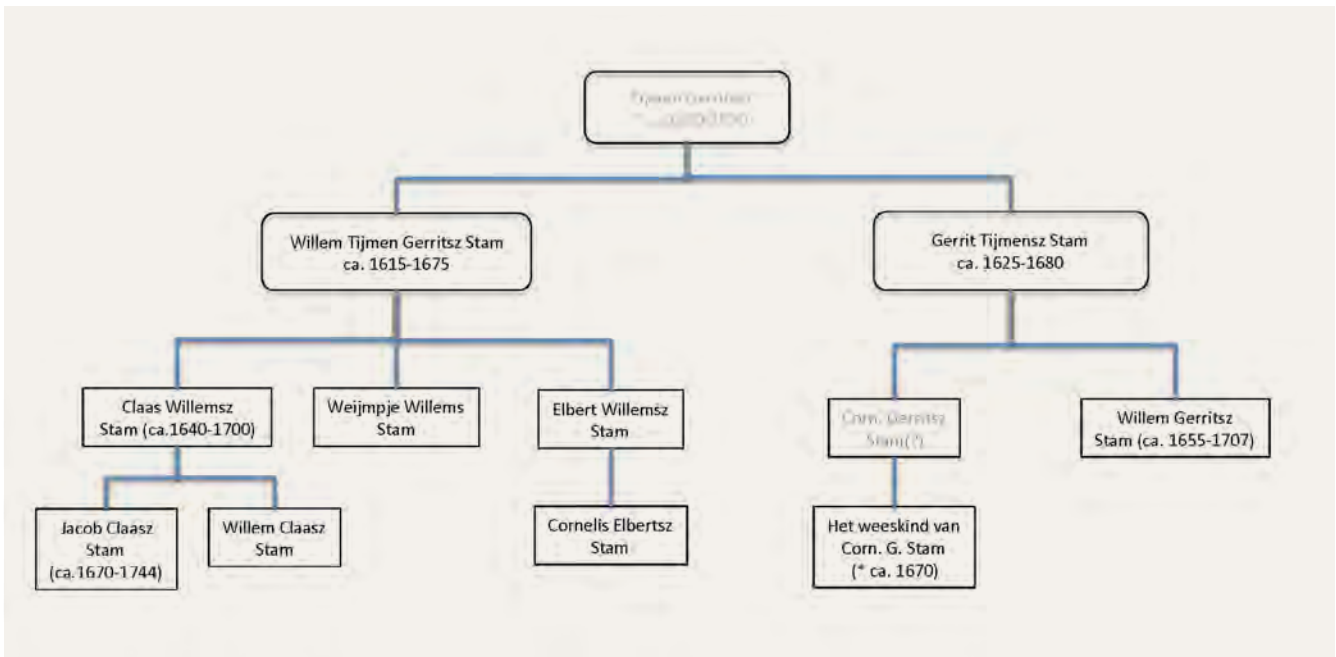
Of toch wel? Van Breemen (1954) wijst namelijk op de mogelijkheid dat men er in die tijd niet voor terugschrok om een achternaam aan een vrouwelijke lijn te ontnemen, ook al had de vaderlijke lijn vroeger een achternaam gevoerd, bijvoorbeeld uit overweging dat men de eerste mooier vond dan de tweede. Een andere mogelijkheid is dat zijn vader overleed toen hij nog jong was, zijn moeder hertrouwde en hij het patroniem van zijn stiefvader gebruikte. In dit laatste geval zou Tijmen Gerritsz Brouwer zijn vader geweest kunnen zijn en Tijmen Gijsbertsz (Stam?) zijn stiefvader. Maar dit zijn speculaties die wat mij betreft onvoldoende grond geven om aan te nemen dat er sprake is van verwantschap. Het lijkt erop dat mijn zoektocht naar mijn stamvader stopt bij Willem Tijmen Gerritsz Stam. Hoewel we mogen aannemen dat zijn vader Tijmen Gerritsz heette, levert de koptiendenregistratie te weinig bewijs om met enige mate van zekerheid verwantschap aan te tonen. Gezien deze onzekerheid, heb ik de uitbreiding van mijn stamreeks op dit punt gestaakt.

Stamboom erfgooiersgeslacht Stam

Een tweede doel van mijn onderzoek was om de erfgooiersfamilie Stam in kaart te brengen. In de Gaarderregisters van de Gooise Koptienden en op de erfgooierslijst van 1708 heb ik in totaal tien personen gevonden met de familienaam Stam.

Naast de drie hierboven beschreven personen uit mijn stamreeks, heb ik ook de familierelaties tussen de overige personen in kaart gebracht. Ook hiervoor heb ik gebruik gemaakt van de hierboven genoemde indicatoren.

- **Weijmpje Willems Stam:** Tiendplichtig. Neemt in 1671 grond over van Willem Tijmen Gerritsz Stam, gezien het patroniem vermoedelijk haar vader en dus een zus van Claas Willemsz Stam.
- **Elbert Willemsz Stam:** Niet-tiendplichtig. Staat vermeld op de Hilversumse erfgooierslijst van 1708. Gezien het patroniem vermoedelijk een broer van Claas en Weijmpje.
- **Willem Claasz Stam:** Niet-tiendplichtig. Staat vermeld op Hilversumse erfgooierslijst van 1708. Gezien het patroniem vermoedelijk een zoon van Claas Willemsz Stam en dus een broer van Jacob Claasz Stam.
- **Cornelis Elbertsz Stam:** Niet-tiendplichtig. Staat vermeld op Hilversumse erfgooierslijst van 1708, direct onder Elbert Willemsz Stam, vermoedelijk zijn vader.
- **Gerrit Tijmensz Stam** (ca. 1625-ca. 1680): Tiendplichtig. Eerste persoon in de koptiendenadministratie met familienaam Stam. Neemt in 1652 grond over van Heijndrick Claesz Boulhouwer en in 1665 van Peter Claesz Stoffelen. Gezien het eerste jaar van vermelding en het patroniem vermoedelijk de (jongere?) broer van Willem Tijmen Gerritsz. Verdwijnt in 1678 uit het boek.
- **Het weeskind van Corn. Gerritsz Stam:** Tiendplichtig. Neemt in 1678 grond over van Gerrit Tijmensz Stam. De eerste jaren is er enige verwarring over zijn aanduiding. Het eerste jaar wordt hij vermeld als 'Het weeskind van

14. Stamboom erfgooiersfamilie Stam.

Gerrit Tijmensz Stam, het tweede jaar als 'Het weeskind van Corn. Gerritsz Tijmensz Stam', het derde jaar als 'Het weeskind Corn. Gerritsz Stam' en vanaf het vierde jaar: 'Het weeskind van Corn. Gerritsz Stam'. Ik neem aan dat de laatste aanduiding correct is, dat het een zoon is van Corn(elis) Gerritsz Stam en een kleinzoon van Gerrit Tijmensz Stam. Draagt in 1690 zijn grond over aan Willem Gerritsz Stam, zijn oom.

- **Willem Gerritsz Stam** (ca. 1655-1707): Tiendplichtig. Laatste persoon in koptiendenregistratie met familienaam Stam. Nam in 1678 grond over van Gerrit Tijmensz Stam, gezien het patroniem vermoedelijk zijn vader. Overlijdt in 1707.³⁵ Laatste vermelding in het boek in 1711.

Belangrijke sleutel voor het in kaart brengen van mijn erfgooiersfamilie is Gerrit Tijmensz Stam. Hoewel scharend, komt hij niet voor in het 'apparaat' van De Lange, omdat hij actief is van 1652 tot 1678, precies tussen twee peildata in (1651 en 1680). Deze vondst onderstreept voor mij het nut om, bij gebruik van de koptiendenregistraties voor genealogisch onderzoek, ook de tussenliggende jaren te raadplegen.

Zoals gezegd is mijn aanname dat, gezien de zeldzaamheid van de naam onder de erfgooiers in Hilversum, alle genoemde Stammen aan elkaar verwant zijn. Uit de mogelijke stamboom blijkt dat de naam Stam gebruikt werd in twee takken, waarbij de stamvaders in beide takken het patroniem Tijmen gebruikten. Dit versterkt het vermoeden dat ze verwant waren (broers). Helaas levert de vermelding van Gerrit (en de personen van wie hij grond overnam) geen informatie op over de identiteit van hun vader Tijmen Gerritsz.

Het feit dat de familienaam in twee verschillende takken werd gebruikt, doet vermoeden dat deze al eerder in gebruik was, hetgeen betekent dat Tijmen Gerritsz ook al luisterde naar de naam Stam en dat deze naam dus tenminste teruggaat tot ongeveer 1600.

Conclusies

De Gaarderregisters van de Gooise koptienden zijn voor mij een zeer waardevolle bron gebleken. Met behulp van deze bron is het me gelukt mijn eigen stamreeks enkele generaties uit te breiden, mijn zeventiende eeuwse erfgooiersfamilie in kaart te brengen en meer inzicht te krijgen in het gebruik en ontstaan van de familienaam Stam. De in dit onderzoek gebruikte set indicatoren lijkt een bruikbaar instrument voor onderbouwde beoordeling van vader-zoonrelaties.

Gebaseerd op deze set indicatoren is het me gelukt mijn stamreeks twee generaties uit te breiden. Mijn nieuwe stamvader heet Willem Tijmen Gerritsz Stam. Uitgaande van zijn vermelding in de boeken (1638-1671) zal hij geboren zijn rond 1615-1620 en overleden rond 1670-1675. Dit betekent dat hij leefde in een roerige tijd: geboren tijdens de Tachtigjarige Oorlog en gestorven rond het Rampjaar 1672. Gebeurtenissen die zeker niet ongemerkt aan het Gooi voorbij zijn gegaan. Verdere uitbreiding van mijn stamboom is, vanwege te veel onzekerheden, niet gelukt. Uitgaande van de patroniemen mogen we er echter vanuit gaan dat zijn vader Tijmen (*ca. 1580-1590) heette en zijn grootvader Gerrit (*ca. 1555-1565). Naast de uitbreiding van mijn stamreeks, heb ik alle in de Koptiendenregistratie genoemde Stammen bij elkaar gebracht in een mogelijke stamboom. Ook hiervoor heb ik gebruik

gemaakt van de indicatoren voor het aantonen van familiere-laties. Uit de stamboom blijkt dat de erfgooiersfamilie Stam in de zeventiende eeuw bestond uit twee takken, waarvan beide stamvaders het patroniem Tijmen hadden, hetgeen wat mij betreft impliceert dat ze dezelfde vader hadden. Aange- zien ze beiden luisterden naar de familienaam Stam, lijkt het aannemelijk dat ze deze naam van hun vader hebben overge- nomen en dat deze dus al langer in gebruik was. Vermoedelijk was dit een van de familienamen die in de zestiende eeuw in onbruik was geraakt, maar niet vergeten. Het toenemend gebruik in de zeventiende eeuw past in het patroon waarin families behoefte kregen om uiting te geven aan hun familie- relaties.

Naast de genealogische opbrengst heeft dit onderzoek me ook enig inzicht gegeven in de sociaal-economische status van dit erfgooiersgeslacht in de zeventiende eeuw. De aansla- gen laten zien dat het kleine boeren waren en dat de hoeveel- heid grond per generatie snel afnam. Waar Willem Tijmen Gerritsz beschikte over ongeveer 2.000 m² bouwgrond, beschikte zijn zoon Claas Willemsz nog slechts over 610 m² (bij het officiële tarief van 4 kop/schepel) en kleinzoon Jacob Claasz had helemaal geen grond meer.

Door verwatering van het grondbezit werd het voor de boe- ren steeds moeilijker om rond te komen en werden ze steeds afhankelijker van inkomsten uit nevenactiviteiten. In Hilver- sum betekende dit meestal dat ze werkzaam waren in de lakenindustrie, die in de zeventiende eeuw sterk in opkomst was. De nevenactiviteit werd hoofdactiviteit en het landbezit werd iets bijkomstigs. In de literatuur wordt gesuggereerd dat sommigen hun grond aanhielden als belegging (De Lange, 1972), maar in mijn familie lijkt daar geen sprake van te zijn geweest. Het onvermogen van Claas Willemsz om de (kleine) aanslag te betalen, doet vermoeden dat hij het niet breed had. Blijkbaar was het boer-zijn voor zijn zoons ook niet meer aan- trekkelijk (haalbaar) en zijn zij direct aan de slag gegaan in de (laken)nijverheid.

Tenslotte, een van de aanleidingen om dit artikel te schrijven, was de oproep van de redactie van Gens Nostra om ervarin- gen met het gebruik van deze bron te delen. Omdat mijn onderzoek zich op Hilversum richtte, heb ik nauwelijks gebruik gemaakt van de database op de website van de NGV. Als deze ook voor Hilversum beschikbaar zou zijn geweest, had het me zeer veel tijd bespaard. Het doornemen van de gaarderregisters in (en op de website van) het Noord- Hollands Archief was een zeer tijdrovende klus. Toch is het 't waard geweest en ik vraag me af of ik de notitie waarop de naam van mijn stamvader stond zou hebben gevonden als de Hilversumse gaarderregisters gedigitaliseerd zouden zijn geweest. Voor dergelijke vondsten blijft toch het zelf uitplui- zen van de originele bronnen de beste methode.

Met dank aan: Maarten van Bourgondiën, Anton Kos en Jan Schipper.

Literatuur

- L.J. de Beer, *Koptienden en genealogie*, in: Gooise Geslachten, Extra uitgave van Oude Sporen, 2004, blz. 9-12.
- P.J. van Breemen, *Het Koptiendenarchief*, Lezing gehou- den te Hilversum op 28 januari 1954 voor de afdeling Gooi en Eemland van de Nederlandse Genealogische Vereni- ging, in: *Gooise Geslachten, Extra uitgave van Oude Sporen*, NGV Gooiland, 2004, blz. 13-31.
- K.P.J. Janse, *De Koptienden als bron voor de economische geschiedenis van het Gooi 1500 - 1850*, in: Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek, nr. 55, Vereniging Het Neder- landsch Economisch-Historisch Archief, Amsterdam, 1992, blz. 35-74.
- Anton Kos en Karin Abrahamse, *Erfgooiers. Ten Eeuwigen dage*, Waanders Uitgevers, Zwolle, 2007
- Anton Kos, *Van meenten tot marken. Een onderzoek naar de oorsprong en ontwikkeling van de Gooise marken en de gebruiksrechten op de gemene gronden van de Gooise markegenoten (1280-1568)*, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2010.
- Anton Kos, *Erfgooiers. Stad en Lande van Gooiland*, Stichting Stad en lande van Gooiland, 2019.
- Jan E. Lamme, *Hilversum in Beeld*, in: Tussen Vecht en Eem, 10e jrg. nr. 3, september 1992, blz. 100-107.
- P.W. de Lange, *Der erfgooiersnaamlijst van 1708*, in: Tussen Vecht en Eem, afl. 12 - december 1971, blz. 247-285
- P.W. de Lange, *Een belangrijke bron voor het opsporen van Gooise voorouders*, in: Tussen Vecht en Eem, Jaargang 2, nr. 8, 1972, blz. 105-113.
- F.K. van Lennep, *Bijdrage tot de kennis van den rechts- toestand der Erfgooiers*, J.H. de Bussy, Amsterdam, 1903.
- Martien Parmentier, *Vitale kerk, Deel 1: Geschiedenis van (oud-)katholiek Hilversum 1589-1889*, Verloren, Hilversum, 1989.
- Jan Schipper, *De Gooilandse Koptienden*, in: Gens Nostra 2020 - Jaargang 75, nummer 6, blz. 323-332.
- Jan Schipper, *Handreiking voor het genealogisch gebruik van de Koptienden van Gooiland*. Op: www.genealogie-huizen.nl.
- T. van Tol, *De zwadetijs en de koptienden, die de Gooiers betaalden aan Hoog Elten*, in: Tussen Vecht en Eem, 1e jaargang, nr. 3, sept. 1983, blz. 219-236.
- A.C.J. de Vrankrijker, *Naerdincklant, Gooische studies over: koptienden, boekweit en bijen, kerken en kloosters, weversheiligen*, Uitgeverij "De Kern", Den Haag, 1947.
- A.C.J. de Vrankrijker, *Erfgooiers, een laatste stukje middeleeuwen*, AO-reeks 907, 13 april 1962.

Websites

- StamSite, Genealogie van Pool, Stam en aanverwanten, www.Stamek.nl
- Stamboom Van Koert, www.genealogieonline.nl
- Nederlandse Genealogische Vereniging, www.ngv.nl
- Bevolkingsreconstructie Huizen, Blaricum en Laren 1502-1811, door Jan Schipper, www.genealogie-huizen.nl
- Stichting Stad en Lande van Gooiland, www.stadenlandevangooiland.nl
- Gooiland, Geschiedenis van Gooiland van 900 tot 2007, Gooiland.50plusser.nl
- Stichting Tussen Vecht en Eem, www.tussenvechteneem.nl

Archieven

Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen, Naarden
Streekarchief Gooi en Vechtstreek, Hilversum (SAGV)
Noord-Hollands Archief, Haarlem (NHA)

Noten

1. Plakaat Staten van Holland en West-friesland, dd. 31 Augustus 1708, in: Van Lennep, 1903, blz. 22.
2. Zie hiervoor de 'Stamboom Van Koert' op www.genealogieonline.nl en 'StamSite, Genealogie van Pool, Stam en aanverwanten' op www.stamek.nl.
3. Artikel in Gens Nostra, Jrg. 75, Nr. 6, blz. 322-332.
4. Jan Schipper is bezig met digitalisering van de koptienden van Hilversum.
5. De term 'schaar' verwijst oorspronkelijk naar een stuk land groot genoeg om een koe voedsel te verschaffen. Later werd met deze term het maximale aantal stuks vee (schare) dat een boer op de meent mocht laten grazen bedoeld. (Kos en Abrahamse)
6. Zie voor het rechtskarakter van de pachtovereenkomst en de ontwikkeling van de schaarrechten: Kos (2010) blz. 89-97 en 187-194.
7. Volgens Kos (2019) werden de koptienden specifiek betaald voor gebruik van het Gooise bos (houtkap, sprokkelen). De afspraken hierover werden vastgelegd in zgn. 'bosbrieven'. Gebruik van het bos viel dus niet onder het schaarrecht, maar was wel gebaseerd op dezelfde gebruiksvoorwaarden en dus voorbehouden aan grondbezitters in het Gooi. De Heren van Nijenrode waren de opzichters van het Gooise bos.
8. Over het officiële tarief is onduidelijkheid. De meeste bronnen gaan uit van 20 kop/morgen = 4 kop/schepel. Volgens berekeningen van Janse (1992, blz. 46-47) bedroeg het gemiddelde tarief voor Hilversum aan het begin van de 16e eeuw 6 kop/schepel. Zijn vermoeden is echter dat het werkelijke tarief lager lag.
9. De Vrankrijker, 1947. Omrekening met behulp van calculator op website van het IISG.
10. De Vrankrijker (1947) geeft een uitgebreid overzicht van alle leenmannen.
11. *Sluyf* of *sluy* komt van het middelnederlandse werkwoord sluyeren of versluyeren, hetgeen talmen, traag zijn of dralen betekende.
12. De Lange (1972), blz. 106.
13. Jan Schipper, Handreiking voor het genealogisch gebruik van de Koptienden van Gooiland. Op: www.genealogie-huizen.nl.
14. Nationaal Archief, Inventaris van de De Rekenkamer der Domeinen (3.01.27.01), Amstelland, Waterland, Gooiland en de eilanden (2.03.1), Stukken rakende gemeenten in het Gooiland, gerechtigd in de gemene heide en weide, ca. 1700-1716 (755B).
15. O.a. in: Van Lennep, 1903; De Lange, 1971; Kos en Abrahamse, 2007.
16. Deze lijst is beschikbaar in het Tijdschrift-Archief op de website van de Stichting Tussen Vecht en Eem (TVE-1971-12).
17. In de gebruikte bronnen worden namen op verschillende manieren geschreven: Claas, Claes, Klaas; Gerrit, Gherrit, Gerrid; Tijmen, Thijmen, Tijman; etc. In dit artikel gebruik ik een uniforme/gestandaardiseerde schrijfwijze. Deze kan dus afwijken van de schrijfwijze in de originele bronnen.
18. Voor niet-leden is de database te raadplegen via www.genealogie-huizen.nl, de website van Jan Schipper.
19. Van Hilversum schreef hij ook nog 1772 en 1805 over.
20. Voor mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de lijsten op de website Geschiedenis van Gooiland, www.gooiland-50plusser.nl - Hilversum - Koptienden 1504-1740. Later zag ik dat op <https://tussen-vecht-en-eem.jouwpagina.nl> nog meer lijsten (jaren) beschikbaar zijn.
21. Zoals Schipper voorstelt: van grof naar fijn.
22. Voor de periode rond 1700 vond ik bijvoorbeeld een Jacob Claasz met een vader Claas Willemsz in Blaricum, echter deze bleken de familienaam Boer te gebruiken en vielen dus af voor mijn inventarisatie.
23. Voor de ontcijfering van het (sterk wisselende) handschrift, was vooral de website uitdeoudekoekrommel.com zeer behulpzaam.
24. Van Breemen, 1954; De Lange, 1972; Schipper, 2020.
25. Gebaseerd op eerder genoemde genealogische bronnen. Over een eventueel eerder en/of later huwelijk zijn deze bronnen niet eenduidig, maar dat is voor dit onderzoek niet relevant.
26. Zie bijv. De Lange, 1972, blz.106.
27. Doodinschrijvingen Hilversum, SAGV 156.4/Item 7, DTB-boeken, 1676-1707.
28. In apparaat van De Lange heet deze persoon opmerkelijk genoeg Jan Elbert Graft (Lijst 1680, Folio 156, Volnummer 249).
29. Hoewel het niet vaak voorkwam, konden ook vrouwen grondeigenaar en dus tiendplichtig zijn. Volgens Jan Schipper betrof dit meestal een ongehuwde vrouw.
30. NHA, Toegang 117, Inventaris 131 (1683), Folio 144. In alle onderzochte boeken ben ik slechts twee keer zo'n losse notitie tegengekomen.
31. Van Breemen, 1954; De Lange, 1972.
32. Meertens Instituut, Nederlandse Voornamenbank, www.meertens.knaw.nl.
33. In Hilversum trof ik ook nog een Tijmen Gerrit Bartsz en een Tijmen Gerritsz Ram aan. De eerste verschijnt in het boek in 1637, de tweede in 1646. Gezien het jaar van verschijnen, lijken me dit geen aannemelijke kandidaat-vaders. In Huizen vond ik een Tijmen Gerritsz Vos en een Tijmen Gerrit Jacobsz. Deze verschijnen respectievelijk in 1637 en 1644 in het boek. Ook hier gaat het zeer waarschijnlijk om leeftijdsgenoten en ook deze vallen dus af als kandidaat-vaders.
34. Op genealogie-huizen.nl.
35. SAGV 156.4, DTB-boeken Hilversum, retro-acta burgerlijke stand, 7c doodinschrijvingen, 1687-1708.